

Redactie: Dr K. W. DAMMERMAN, Prof. Dr H. C. DELSMAN, Dr D. F. VAN SLOOTEN.
Vaste Medewerkers: Dr J. G. B. BEUMÉE, L. COOMANS DE RUITER, Prof.
 Dr W. M. DOCTERS VAN LEEUWEN, Edw. JACOBSON, Dr S. C. J. JOCHEMS,
 :- Dr S. LEEFMANS, J. C. VAN DER MEER MOHR Jr., J. OLIVIER -:

Adres der Redactie: Van Imhoffweg 10, Buitenzorg

§ § ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN DER N. I. N. H. V. f 8.50 § §

**VOGELWAARNEMINGEN OP PEMATANG TOEDJOEH (WEST BORNEO),
 IN HET BIJZONDER VAN DEN BRUINKOP-BIJENETER
 (Merops viridis viridis [L.]).**

Wanneer men op een kaart van de Westerafdeeling van Borneo den benedenloop van de Kapoeas volgt, dan ziet men, dat deze rivier zich in talrijke delta-armen splitst, waardoor een delta-gebied van bijna 8000 km² gevormd wordt. In dit gebied, dat grootendeels uit moerassig woud bestaat, zijn de oevers der rivieren en riviermonden begroeid met ondoordringbare rhizophoren en *Nipa*-wildernissen.

De groote Kapoeas splitst bij Soeka Lanting de Kapoeas ketjil (kleine Kapoeas) af, aan welke rivier de hoofdplaats Pontianak ligt. De hoofdstroom draagt dan den naam van Poenggoer besar en mondt na sterke vertakking en typische delta-vorming in de nabijheid van Soengai Kakap in zee.

De tweede groote delta ligt tusschen de bovengenoemde Poenggoer besar en de Ambawang en in dit gebied komt de eenigste verhevenheid van beteekenis voor, nl. het 360 meter hooge Ambawang-gebergte. Uitloopers van dit gebergte hebben vermoedelijk ook een voortzetting op den noordelijken oever van de Poenggoer besar, waar verscheidene „pematangs” (boven het gewone niveau liggende zandruggen) voorkomen. Trekt men op de kaart een lijn van Pontianak naar het Ambawang-gebergte, dan loopt deze lijn vrijwel recht zuid en snijdt de op den rechteroever van de Poenggoer besar liggende onderneming Pematang Toedjoeh (zeven Pematangs). Deze onderneming, eigendom van de heeren DE NEVE, bestaat uit een erfpacht van

bijna 1000 bouw en een concessie van 3000 bouw (1 bouw is 0.7 ha) en omvat het merendeel der bovengenoemde pematangs, waarvan de oppervlakten varieeren van 3 — 15 ha.

Omdat deze pematangs als langgerekte strooken in het moerasbosch voorkomen, vindt men er zoowel de vogelwereld uit het delta-gebied als die van de hooger liggende zandgronden vertegenwoordigd. Het aantal soorten, dat men hier kan waarnemen, is dan ook belangrijk grooter dan elders in de onderafdeeling. Een vrij groot stuk moerasbosch is door het graven van parits (slooten) gedraineerd en daarna in cultuur gebracht, waardoor de omstandigheden voor den waarnemer bijzonder gunstig zijn. Een bezoek aan deze onderneming is voor den ornitholoog zeer leerrijk, omdat hij zonder groote inspanning vele typische vogelsoorten kan observeeren.

Pematang Toedjoeh werd door mij op verschillende tijden van het jaar bezocht; tot dusver heb ik er 56 soorten vogels gezien, verscheidene nesten en eieren gevonden en eenige waarnemingen van trekvogels gedaan. Daar mij steeds den tijd ontbrak om de geheele onderneming te doorkruisen, deed ik mijn waarnemingen slechts in het in cultuur genomen gedeelte, langs den rand van de Poenggoer besar en van het oerbosch. Op die wijze werd slechts een klein gedeelte van de onderneming onderzocht. Het aantal in Pematang Toedjoeh voorkomende soorten zal daarom ongetwijfeld belangrijk hooger zijn. Het moerasbosch is nog terra incognita voor mij; zonder noodzaak waadt men niet tot aan het middel door de sepoh (veen).

Een verhandeling over de vogels van Pematang Toedjoeh zou momenteel dan ook geenszins volledig kunnen zijn en ik wil mij daarom slechts bepalen tot het noemen van de soorten, die ik daar waarnam en tot een meer uitvoerige beschrijving van den bruinkop-bijeneter, omdat zijn voorkomen ten nauwste samenhangt met het aanwezig zijn van pematanggronden, waarin de meterlange nestholen worden gegraven. Elders in de onderafdeeling Pontianak, komt deze vogel — voor zoover mij bekend — niet voor; in Pematang Toedjoeh is hij buitengemeen talrijk en vindt daar een welvoorzene disch en een goede nestgelegenheid.

De bijeneters (Meropidae) zijn langgerekte vogels, die een prachtig vederkleed met levende kleuren bezitten. De bek is een weinig langer dan de kop en flauw gebogen. De lange spitse vleugels wijzen op een groote behendigheid in het vliegen en hun vlucht is dan ook iets wonderbaarlijks. Het zijn kunstvliegiers, die den waarnemer ieder oogenblik weder in extase kunnen brengen. Daar zij hun prooi vliegend bemachtigen, moeten zij een groote snelheid kunnen ontwikkelen en uiterst behendig zijn in het wenden en keeren. De manier waarop zij jagen vertoont overeenkomst met die van vliegenvangers, zwaluwen, roofvogels en drongo's. Gelijk vele soorten vliegenvangers keeren zij na het vangen van de prooi in den regel naar hun observatiepost terug; evenals de zwaluwen scheren zij — vooral tegen schemertijd — dicht langs het wateroppervlak om termieten en vliegende mieren buit te maken; op roofvogelmanier kunnen zij zich loodrecht naar beneden laten vallen om een niets vermoedende honing vergarende bij weg te snappen en wanneer zij libellen jagen, wentelen en buitelen zij door de lucht op een wijze, die alleen door drongo's overtroffen kan worden.

Zoo snel zij kunnen vliegen, zoo slecht bewegen zij zich op den grond. De pooten zijn kort en evenals die der ijsvogels, waarbij de bijeneters zich systematisch

eenigszins aansluiten (KONINGSBERGER), meer voor zitten dan voor loopen bestemd. De zool is door gedeeltelijke vergroeiing der 3 teenen vrij breed, waardoor dus een goed steunvlak aanwezig is.

De staart bestaat uit 10 pennen en is vrij lang. Bij de soorten van het geslacht *Merops* zijn de beide middelste staartpennen verlengd en ongeveer tweemaal zoo lang als de andere. De ook op Borneo voorkomende roodkeel-bijeneter (*Nyctiornis amicta* [TEMML.]) heeft daarentegen een recht afgesneden staart.

Na deze beknopte beschrijving van eenige algemeene familie-kenmerken, die ook voor de Zuid Europeesche bijeneter (*Merops apiaster* L.) gelden, zullen hieronder meer uitvoerig de op Pematang Toedjoeh waargenomen bijeneters worden behandeld.

In Maart 1929 bezocht ik voor het eerst deze onderneming. Daar er dien dag verschillende zaken waren te bespreken, bleef er weinig tijd over voor een wandeling door de tuinen. Slechts de directe omgeving kon nog even, voordat de duisternis inviel, worden verkend.

Dichtbij het huis speelden een paar waaierstaart-vliegenvangertjes (*Rhipidura javanica longicauda* WALL.) en koketteerden met hun breed uitgespreide staartjes. Zwaluwen (*Hirundo javanica abbotti* [OBERH.]) vlogen af en aan naar hunne nesten, die zij op vooruitstekende balken van het huis hadden gebouwd. De witzwarte lijster (*Copsychus saularis problematicus* SHARPE) zong nog een schuchter klinkend liedje in de vallende schemering. Druk doende geelbuik-buulbuul's (*Pycnonotus goiavier gourdini* [J. & P.]) scharrelden wat in de koffiestruiken rond om daarna in golvende vlucht te verdwijnen. In de verte klonk de heldere, ongeluk voorspellende roep: „Piét... Piét... Piét, Piét van Vliét, Piét van Vliét” van den tioep api (*Penthoceryx sonneratii* [LATH.]). Een groote vlucht purperspreuwen (*Aplonis panayensis strigatus* [HORSF.]) keerde naar hun slaapboomen terug.

Langzaam was het donkerder geworden, had de korte schemering plaats gemaakt voor den nacht en begon het cicaden-concert in het moerasbosch. Af en toe klonk nog een vogelschreeuw, welke geluiden echter nieuw voor mij waren.

Bij het aanbreken van den dag ging ik met een lichtsterken Zeiss prisma-kijker de tuinen in, om wat meer van het vogelleven op deze onderneming te weten te komen.

Op de modderbanken van een zijkreekje van de rivier, waren eenige oeverloopertjes (*Tringoides hypoleucos* [L.]) bezig om voedsel te zoeken. Met vlugge elegante pasjes liepen de kedidi's rond, af en toe stilstaande en dan koket wippende met het geheele lichaampje. Over een maand zal voor de meesten hunner de groote reis

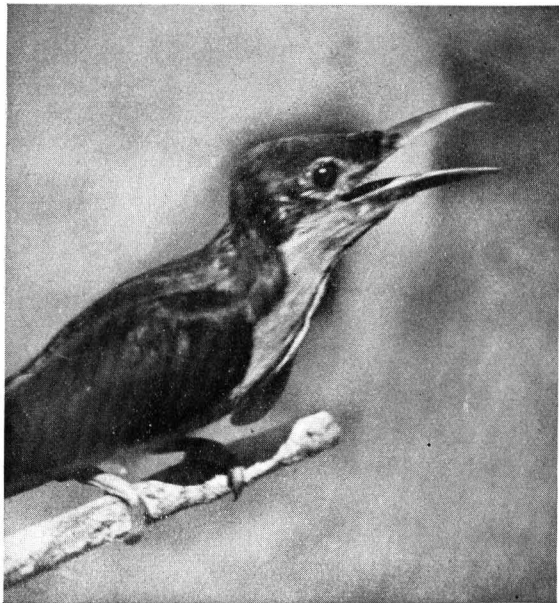

Fig. 1. Vlug jong van den bruinkop-bijeneter.

[Foto v. d. schr.]

naar het Noorden aanbreken naar hun broedgebied, dat ergens in Noord Azië ligt. Van April tot Augustus is het aantal oeverlooptertjes hier sterk verminderd en slechts een klein percentage „overzomert” hier. Ook watersnippen (*Gallinago stenura* [KUHLE.]) waren talrijk. In het struikgewas grenzende aan het met rubber beplante gedeelte klonk het geroep van den boeboet (*Centropus bengalensis javanensis* [DUMONT]), een bruin-zwarte spoorkeekoek. Honingvogels en honingzuigers, onze Indische kolibrietjes, behoorende tot de families Nectariniidae en Dicaeidae, trokken onder het uitstooten van hooge loktoontjes van boom tot boom. Op een kalen tak zaten knusjes dicht tegen elkander eenige spitsvogels (*Artamus leucorhynchus leucorhynchus* [L.]) zich in het morgenzonnetje te koesteren.

Fig. 2. Uitgegraven nest met 2 eieren van den bruinkop-bijeneter.

Foto v. d. schr.]

In den rubbertuin zag ik al heel spoedig de eerste bruinkop-bijeneters (*Merops viridis viridis* [L.] = *Merops sumatranus* RAFFL.), die hier talrijk en weinig schuw zijn. In het volle zonlicht komt het fraaie vederkleed duidelijk uit.

Bovenkop, nek en bovenrug zijn donker kastanjebruin, romp lichtblauw, staart en vleugels groen, kin en keel licht zilverachtig blauw, borst en buik groen, onderstaartdekveeren en de beide middelste verlengde staartpennen licht blauw, bek en pooten zwart.

Tusschen de sexen bestaat zoo goed als geen verschil in vederkleed. De ♀♀ moeten iets kleiner zijn, maar dit is in het veld niet duidelijk waarneembaar. Over het algemeen zijn het stille vogels, die men eerder ziet dan hoort. Af en toe laten zij een helder klinkende, twee syllabige schreeuw hooren.

Hoewel op dit uur van den morgen nog andere vogels in den rubbertuin vertoeven — zoo zag ik er pintou's (*Aegithina tiphia damicra* OBERH.), onze Indische sijsjes, die van boom tot boom vlogen onder het uitstooten van schelle schreeuwertjes: „terrr—terrr”, eenige poenai's (*Treron vernans griseicapilla* SCHLEG.), een tekeekoer (*Streptopelia chinensis trigrina* [TEMM.]), luid zingende geelbuik-snijdervogeltjes (*Prinia flaviventris superciliaris* [SALV.]), naar het geluid hier tjeriak genoemd, een troepje boomgierzwaluwen (*Hemiprocne longipennis harterti* STRESEM.) en zoowaar mijn vriend, de langmerah (*Haliastur indus intermedius* GURN.) — is de soort, die hier domineert, ongetwijfeld de bovengenoemde bijeneter.

Ik had zooveel te kijken naar de vogels, die in de boomen zaten, dat aan den grond absoluut geen aandacht werd besteed. Daardoor werden in Maart ook geen nestholten van bijeneters gevonden, die er vermoedelijk wel geweest zijn.

Aan de grens van het moerasbosch zag ik nog eenige beo's (*Gracula javana javana* [CUV.]) overvliegen en hoog in de lucht cirkelde een zwarte ruigpoot-kuifarend (*Spizaetus cirrhatulus limnaetus* [HORSF.]), die in een der hooge boomen op den

rand van de onderneming zijn horst had. Uit het bosch klonk het gekras van een paar kraaien (*Corvus enca compilor* [HORSF.]), het „koer-koer” van de gewone pergam's (*Ducula aenea aenea* L.) en het zware basgeluid van neushoornvogels (*Buceros rhinoceros borneoensis* [SCHL. & MÜLL.]), dat ongeveer als „uwak-uwak” klinkt. Dicht bij een nieuw ontgonnen stuk vertoonden een paar drongo's (*Dissemurus paradiseus brachyphorus* [BP.]) hun superbe vliegkunsten. Een vlucht poenai sioel (*Treron olax* [TEMM.]) vloog snel over het opengelegde terrein naar de bosschen. Geheel grauwwarte amadina's (*Uroloncha fuscans* [CASS.]) scharrelden in de koffiestruiken rond

Ik had nog gaarne langer willen rondzwerven, maar mijn gastheer kwam mij tegemoet, omdat er nog wat moest worden besproken. Na afloop hiervan, liet de heer Th. A. DE NEVE mij eenige mooie bloeiende exemplaren zien van de door hem in 1925 te Nanga Djetah nabij Sintang) gevonden orchidee, die naar den ontdekker door Dr J. J. SMITH beschreven werd onder den naam *Phalaenopsis Denevei* J. J. S. De heer DE NEVE deelde mij mede, dat de vindplaats in een rubbertuin werd omgezet en dat ondanks ijverige nasporingen nog geen andere vindplaatsen zijn aangetoffen.

Tijdens dit eerste vluchtige bezoek werden reeds 27 soorten vogels op deze onderneming waargenomen.

Door omstandigheden kon ik eerst in November 1929 mijn bezoek aan Pematang Toedjoeh herhalen. Behalve de reeds in Maart geobserveerde vogels werden een 10-tal nieuwe soorten waargenomen. Merkwaardig genoeg, zag ik thans maar één bruinkop-bijeneter. In de koffietuinen en in de nieuwe ontginningen, waar nog enkele boomen gespaard waren gebleven, was ditmaal talrijk de bruinborst-bijeneter (*Merops superciliosus javanicus* [HORSF.]), waarvan ik geen enkel exemplaar in Maart gezien had ¹⁾. Deze bijeneter is zeer waarschijnlijk een trekker en broedt niet op de onderneming. Ook op het Maleische Schiereiland broedt deze soort niet en is daar alleen een gewone verschijning in de maanden October tot April (ROBINSON: Birds of the Malay Peninsula, Vol. I, p. 113).

Deze bijeneter, die slechts iets grooter is dan de gewone bruinkop-bijeneter is ook schitterend gekleurd:

Kop, mantel, bovenrug bruingroen, benedenrug, stuit en staart groenblauw, middelste staartpennen zwart, vleugels groen, keel lichtgeel, borst licht kastanjebruin, verdere onderdeelen donkergroen, onderstaartdekveeren zilverblauw, pooten en bek zwart. Geen verschil in vederkleed tusschen de sexen.

¹⁾ In Maart wèl op het Padang Tikar eiland waargenomen (zuidelijkste eiland van de onderafdeeling Pontianak, behoorende tot het Landschap Koeboe).

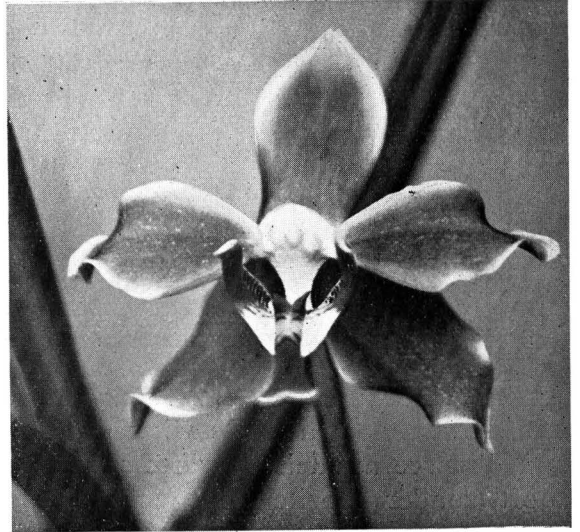

Fig. 3. *Phalaenopsis Denevei* J. J. S.

[Foto K. Kubota.]

Een andere trekker, die ik tot mijn verrassing waarnam, was de zwartkop-ijsvogel (*Halcyon pileata* [BODD.]), die ik nog niet in Borneo had gezien ¹⁾.

In de vroege morgen- en late namiddaguren klonk uit het nabijgelegen oeverbosch het volle en welluidende gezang van den barau-barau (*Trachycomus zeylanicus* [GM.]). Vluchten b a j a n's (*Psittacula longicauda longicauda* [BODD.]) trokken luid schreeuwende over de onderneming. Ook dit zijn vermoedelijk trekvogels, die hier in West Borneo niet broeden. Hoog in de lucht vlogen gierzwaluwen, de gewone bajang-bajang (*Micropus affinis subfurcatus* [BLYTH]), een kleinere soort (*Cypsiurus batassiensis infumata* [SCLATER]) en de reeds in Maart waargenomen lajang poetih. Uit het bosch klonk onafgebroken het eentonige „tok-tok-tok”-geroep van een baardvogel. Ik deed geen moeite om te trachten den vogel tusschen het bladergroen te ontdekken. Den 2den Juni 1929 heeft zoo'n monotone liedjeszanger mij een vol uur in vertwijfeling gebracht, totdat een welgericht schot hem voor eeuwig het zwijgen oplegde. Deze baardvogel bleek toen de in Borneo voorkomende *Chotorhea chrysopogon chrysopsis* (GOFFIN) te zijn, die slechts geringe verschillen vertoont met het op Sumatra voorkomend hoofdtype *Chotorhea chrysopogon chrysopogon* (TEMM.).

In een moerasje, dichtbij het huis, verraste ik een kaneelkleurig-woudaapje (*Ixobrychus cinnamomeus* [GM.]), die van schrik met gestrekten hals doodstil bleef staan. Wonderlijk mooi paste zijn vederkleed bij de directe omgeving, zoodat hij bijna niet hiervan te onderscheiden was ²⁾. In den rubbertuin werd een vliegend-draakje (*Draco volans* L.) buitgemaakt, door de bevolking p e s a n-p e s a n genoemd. Over een nieuwe ontginning vlogen drie zwarte neushoornvogels. Dicht bij een boom stegen zij plotseling vrijwel loodrecht, om op een der hoogste takken te kunnen plaats nemen. De witte punten aan de zwarte slagpennen en de witte staart met de twee middelste zwarte staartpennen waren nu duidelijk zichtbaar zoodat de soort zonder moeite kon worden vastgesteld (*Anthracoceros coronatus convexus* [TEMM.]). Ook in het Koeboe'sche heb ik dezen neushoornvogel herhaaldelijk gezien.

Op de zanderige pematangs vond ik de eerste nestholen van bruinkop-bijeneters, maar deze waren kennelijk oud en verlaten. Daar verzuimd was een patjol mede te brengen, konden de nesten niet worden opengelegd. Op den terugweg hoorde ik het eigenaardige geroep van den k a n g k o e t (*Cuculus micropterus concretus* S. MÜLL.): „kang-koet — kang-koet”. De koelies hooren hem heel duidelijk „kantong — ko-song, kan-tong — ko-song” roepen; de vrouwen, die hier werken, zingen als deze koekoek roept: „ka-ka — gè-la, ka-ka — gè-la”, om de mandoeres ongestraft te plagen, hetgeen natuurlijk steeds een groote hilariteit veroorzaakt.

Ook nu werden verscheidene honingzuigers waargenomen, maar het is met den kijker moeilijk om de soorten te herkennen, daar alle metaalglanzende kleuren van uit de verte zwart lijken. Ik kon er echter niet toe komen, om deze vroolijke vogeltjes aan de waarneming op te offeren. Met zekerheid werden gezien *Anthreptes malaccensis malaccensis* (SCOP.) en *Cinnyris pectoralis* (HORSF.).

¹⁾ In September en October 1925 werd deze trekker uit noordelijke streken door den heer SIEBERS talrijk langs de rivier aangetroffen. De verzamelde exemplaren bleken echter alle mannetjes te zijn (Midden-Oost-Borneo Expeditie 1925).

²⁾ Lees ook het interessante verhaal van Mr W. H. HUDSON, opgenomen in „The Birds of Singapore Island” (BUCKNILL and CHASEN), p. 91.

In Januari 1930 bezocht ik voor den derden keer deze onderneming. Thans kon een geheelen dag worden vrijgemaakt en ik besloot nu eens speciaal naar nesten te zoeken. Van den steiger naar het huis wandelende zag ik vrij veel bruinkop-bijeneters. Zij waren dus weder naar hunne broedplaatsen teruggekeerd. In den rubbertuin waren zij zeer algemeen en al spoedig vond ik daar dan ook nestholen. Ik telde er 14 op een zandruggetje van hoogstens 500 m² oppervlakte, wel een bewijs, dat ook tijdens den broedtijd eendracht heerscht. Het nest, dat ik liet uitgraven, had een opening van ongeveer 6 cm doorsnede. De bijna 1½ meter lange gang liep schuin naar beneden en eindigde 70 cm onder de oppervlakte in een kamertje van 30 cm lengte, 15 cm breedte en 12 cm hoogte. In dit kamertje lagen vier zandkleurige, bijna rolronde eieren. Na in een kali'tje te zijn afgespoeld, kwam de glanzend witte gladde schaal te voorschijn (afmetingen 23.1 × 20.5; 24.8 × 20.2; 23.3 × 20.6; 23.7 × 20.3 mm).

Ik heb berekend, dat een paar bijeneters voor het maken van zoc'n nestholte bijna 1/100 m³ zand moet verplaatsen. Dit zand wordt aan den ingang van het nest niet aangetroffen (duidelijk te zien, wanneer de oppervlakte met gras begroeid is), zoodat de vogels het medenemen en elders deponeren. Daardoor zijn de nestholten moeilijk zichtbaar, wat natuurlijk niet het geval zou zijn, wanneer het uitgegraven zand vlak voor den ingang

Fig. 4. Drie bijna vlugge jongen van den bruinkop-bijeneter bij den ingang van een nestholte.

[Foto v. d. schr.]

zou worden neergelegd. De pooten, die veel te zwak voor graafwerk zijn, doen vermoedelijk dienst om de met de snavels losgewerkte aarde te transporteren.

Ik liet de andere nesten met rust en doorzocht de strook vlak achter de van *Nipa*-wildernis van den rivieroever. Hier was de grond zeer moerassig en met laag struikgewas begroeid. Behalve eenige verlaten buulbuul-nesten vond ik daar een tjeriak-nest (*Prinia flaviventris superciliaris* SALV.) met vier donker kastanjebruine glanzende eitjes (afmetingen 16 × 11.5; 16.4 × 11.4; 16.4 × 11.6; 16.3 × 11.5 mm). Deze vogeltjes zijn in het delta-gebied zeer algemeen en overal kan men hun aanhoudend en dringend „tje-rriak, tje-rriak”-geroep hooren.

In half vergane bamboe's van een ouden verlaten stal nestelden perling's (*Aplonis panayensis strigatus* [HORSE.]). Ik liet een nest openleggen en vond een vollig legsel van drie lichtgroenblauwe eieren, die op de stompe helft eenige groote donker paarsroode vlekken hadden (afmetingen 25.4 × 18.9; 25.5 × 19.1; 25.8 × 18.6 mm).

In den top van een klapperboom fladderden eenige honingzuigers boven de bloemen, speelden tusschen de bladerenkroon en hingen op meezenmanier aan de

bloeiwijzen, terwijl zij voortdurend hun fijne loktoontjes lieten hooren. Met zekerheid werd alleen herkend het mannetje van de fraaie *Chalcostetha calcostetha* (JARD.), die op eenigen afstand geheel zwart lijkt, behalve een paar bundeltjes helder oranje gekleurde veertjes aan weerszijden van de borst.

Dicht bij de rivier gekomen vloog de gewone poetjong (*Butorides striata javanica* [HORSF.]) op en een groote ijsvogel (*Ramphalcyon capensis javana* [BODD.]) zat doodstil op een overhangende tak naar het wateroppervlak te turen. Ook het wit-borst-waterhoentje (*Amaurornis phoenicura javanica* [HORSF.]) bleek dit moerasje te bewonen. (De heer DE NEVE vond op deze plaats in Mei een nest met drie eieren.)

Aan het einde van den rubbertuin zag ik een gele-kwikstaart (*Motacilla flava* [*simillima?*] HART.), een trekker uit het Noorden, die in October 1925 in de Minahassa talrijk was en door mij aldaar voornamelijk op de groote autowegen werd aange- troffen. Op Pematang Toedjoeh werd slechts dit eene exemplaar waargenomen. Watersnippen waren ook nu weer aanwezig. Het kleine spechtje (*Dryobates moluccensis moluccensis* [GM.]), dat ook in Pontianak algemeen is, liet zijn hoog ratelend stemmetje hooren. De goudrug-specht, de belatoekmas (*Dinopium javanense borneonensis* [DUBOIS]) — talrijk in het onderdistrict Telok Pakedai — stootte een hoogen schreeuw uit, als wilde hij daarmee te kennen geven, dat ik niet vergeten moest ook hem te noteeren.

De vogels, die op mijn vorige tochten op Pematang Toedjoeh werden waargenomen, zullen ter bekorting niet alle meer worden opgesomd. Bruinborst-bijeneters waren verdwenen. Oeverloopertjes zag ik ook niet meer, maar dit zal wel aan toevallige omstandigheden moeten worden toegeschreven, want den vorigen dag waren zij te Telok Pakedai nog zeer talrijk. Verder noteerde ik, dat de tjitjirawah (*barabara*) hier op het heetst van den dag zijn lied ten beste gaf.

Langs den rand van het bosch verder wandelende, zag ik plotseling een vogel vliegen met twee wapperende witte linten achter zich aan. Dit was de paradijs-vliegenvanger (*Terpsiphone paradisi borneensis* [HART.]), die ik ook in Zuid Sumatra had waargenomen. De door den heer SIEBERS in Midden Borneo verzamelde exemplaren (Midden-Oost-Borneo Expeditie 1925) mocht ik in Mei 1926 te Buitenzorg bewonderen.

Ook kapasans (*Lalage nigra nigra* [FORST.]) werden voor het eerst hier aange- troffen. Dit zijn alleraardigste vogeltjes met witte onderdeelen, bruingrijze bovendee- len, zwarte vleugels met witte zoomen en een duidelijke witte streep boven het oog¹⁾.

In een lagen koffieboom vond ik een nest met twee eieren van een geel- buik-buulbuul (*Pycnonotus goiavier gourdini* [J. en P.]), goed verstopt tusschen de dichte bladeren. Meerdere oude merbak-nesten werden dien dag nog in den koffieaanplant gevonden. Een spinnenjager (*Arachnothera longirostra büttikoferi* V. OORT) bleef juist lang genoeg zitten om hem scherp in den kijker te kunnen stellen. Op den terugweg werd aan een overhangenden tak boven een kleine kali een oud verlaten nest van een honingzuiger (*Anthreptes*-soort) opgemerkt.

¹⁾ In ROBINSON's meergenoemd werk (Vol. I, p. 196) wordt als „Extra limital Range” opgegeven: Sumatra, West en Midden Java en *misschien* Zuid Borneo. De heer SIEBERS zag dezen vogel in 1925 in Samarinda en ook in West Borneo mag zijn voorkomen als vaststaand worden beschouwd, want hij is te Pontianak een daagsche verschijning.

's-Avonds om 11 uur floot de tjelepoek (*Otus bakkamoena lempyi* [HORSE.]), hier poenggoek of boeak genoemd. Jagers zeggen, dat dit een teeken is, dat varkens in de buurt zijn.

In Maart 1930 vond DE NEVE in den rubbertuin een paar zwaar bebroede eieren van den geitenmelker (*Caprimulgus macrurus macrurus* [HORSE.]). In April werden twee versche eieren van deze soort gevonden en den vogel zonder eenige moeite op het „nest” gevangen (Vide mijn Korte Mededeeling: „Nog iets over den tjabak, *Caprimulgus macrurus* HORSE.”, De Tropische Natuur XX, 1931, blz. 15).

In Mei 1930 had ik wederom gelegenheid een paar dagen op Pematang Toedjoeh door te brengen. 's Nachts gingen wij er met elektrische looplampen op uit, in hoofdzaak om eieren van geitenmelkers te zoeken. Hoewel wij verscheidene tjabak's zagen — de in het licht rood fonkelende oogen waren van verre duidelijk zichtbaar — werden geen eieren gevonden. De vogels zaten vermoedelijk op den grond wat uit te rusten, lieten zich tot op korten afstand benaderen, maar vlogen oogenblikkelijk weg, wanneer wij pogingen in het werk stelden om hen te vangen. Poena's, die in de rubberboomen overnachtten verdwenen luid klapwiekende, wanneer het vreemde licht te dichtbij kwam. Een dwerguiltje, vermoedelijk *Glaucidium sylvaticum* BP., trok een verbaasd gezicht, toen de Belor op hem gericht werd.

Den volgenden morgen werd nog eens gekeken naar nestholten van bruinkopbijeneters. Verscheidene waren door koelies uitgegraven, omdat de vette jongen een niet te versmaden hapje schijnen te zijn. Bevreesd, dat het aantal bijeneters te veel zou vermeederen en van de veronderstelling uitgaande, dat deze vogels schadelijk voor den landbouw zouden zijn, werd dit werk van de koelies oogluikend toegelaten. Of bijeneters werkelijk zoo schadelijk zijn, kan ik niet beoordeelen; ik vermoed van wel, want de Meropidae werden in de lijst der absoluut beschermde dieren (Ontwerp Regeeringsverordening ter uitvoering van de Dierenbeschermingsordonnantie 1927) niet opgenomen¹⁾. Maar het aantal pematangs is groot en de bijeneters laten zich hier niet zoo gemakkelijk uitroeien. Op de oude broed-

Fig. 5. Bijna vlugge jongen van den bruinkopbijeneter bij den ingang van een nestholte.

[Foto v. d. schr.]

¹⁾ De bijeneters werden niet opgenomen, omdat zij als schadelijk beschouwd worden, maar omdat in de nieuwe verordening alleen die soorten zullen opgenomen worden, die werkelijk bescherming behoeven.

plaatsen waren zij merkbaar schaarscher geworden, maar op het gedeelte waar niet gewerkt wordt, waren zij nog zeer talrijk. De vogels waren veel drukker dan vroeger en lieten voortdurend schelle waarschuwingskreten hooren. Vele zaten met voedsel in den bek op een tak het verdwijnen van de rustverstoorders af te wachten. Blijkbaar waren er jongen. Toen wij naar hun zin te lang in deze omgeving vertoefden, verorberden zij de medegebrachte buit zelf en vlogen daarna weg om nieuwe voorraad te gaan vangen. Een volwassen bijeneter achtervolgde een soortgenoot en maakte hem na een dolle vlucht een insect afhandig.

Ik liet twee nesten uitgraven, waarvan de ingangen zeer dicht bijeen lagen en de gangen elkander zouden moeten kruisen. De vogels hadden er echter zorg voor gedragen, dat deze gangen niet op één plaats samenkwamen, door de eene gang veel steiler te graven dan de andere. Beide nesten bleken jongen te bevatten. Tijdens het uitgraven van het eerste nest kropen 3 jongen te voorschijn, waarvan er 2 spoedig wisten weg te fladderen. De minst vlugge van het drietal werd op een takje gezet en gefotografeerd (zie fig. 1). Deze zoo goed als geheel vlugge jongen, die wanneer zij niet gestoord waren, het nest vermoedelijk over eenige dagen reeds hadden verlaten, zaten goed in de veeren, maar vertoonden geen spoor van het donkere bruin op bovenkop en nek, die nog egaal donker groen waren. Ook de zwarte teugel- en oorstreek waren nog niet aanwezig; bij het oog begonnen echter reeds zwarte veertjes te komen. De beide middelste staartpennen waren nog niet verlengd. Ook bij den Zuid Europeeschen bijeneter blijven deze volgens Dr HEINROTH tot aan den eersten rui weg. Daar de vogel het tijdens de voorbereidingen voor het nemen van een foto warm had gekregen, kwam hij met geopende snavel op het plaatje.

In het tweede nest zaten drie jongen, die nog niet geheel vlug en naar schatting ongeveer een week in leeftijd jonger waren. Borst en buik waren nog kaal; zwarte teugelstreek ontbrak geheel. De kleine korte staartjes waren reeds helder blauw gekleurd. De vogels werden bij een andere nestholte gefotografeerd (zie fig. 4 en 5) en daarna weer in het oude, nog niet geheel uitgegraven nest teruggelegd. Verderop liet ik een derde nest uitgraven. In de nestkamer lagen twee eieren, het legsel was dus nog niet voltallig (afmetingen 22.5×19.6 ; 22×19 mm. Zie fig. 2).

De broedtijd begint hier vroeger en duurt langer dan op het Maleische Schiereiland. ROBINSON vermeldt in zijn meergenoemd werk de maanden April — Juni; op Pematang Toedjoeh werden eieren gevonden in de periode Januari — Juni.

Als bijzonderheid moge vermeld worden, dat ik eindelijk den eersten blauwenboschijsvogel (*Halcyon chloris cyanescens* [OBERH.]) op de onderneming zag. Langs de kusten is deze ijsvogel hier buitengewoon talrijk en reeds meerdere malen vond ik hun nesten in doode klapperboomen. Ook op de hoofdplaats komt hij voor en broedde daar o.a. in een *Pithecolobium* in een oude nestholte van een purperspreeuw. Nu deze onderneming meer en meer in cultuur gebracht wordt, komen langzamerhand ook de gewone stadsvogels daar wonen.

Bruinzwarte amadina's (*Uroloncha fuscans* [CASS.]) hadden hun nesten in mangistan-boomen gebouwd, waarin ook eenige verlaten poenai-nesten werden aangetroffen. Op een terreintje, waar hoog gras groeide, vlogen eenige pipik o's (*Excalfactoria chinensis* [L.]) op en lieten zich eenige meters verder weer neervallen.

Ik zocht nog naar hun nesten, maar heb deze niet gevonden. Een der heeren DE NEVE was eenige dagen later gelukkiger en vond een nest met 5 eieren (afmetingen 26.9×20.6 ; 26.8×20.8 ; 26.1×20.4 ; 26.3×20.5 ; 24.9×19.4). De eieren waren echter zwaar bebroed en konden niet meer worden uitgeblazen.

Boven een der breedere draineersloten vloog onder zacht „kis-kis”-geroep een klein fraai gekleurd ijsvogeltje. Ik kon niet meer zien of het *Alcedo atthis bengalensis* GM. of *Alcedo meninting meninting* HORSEF. was. Volgens mededeeling van den heer DE NEVE vond hij een nestholte van dit vogeltje in den vrijwel loodrecht afgestoken wand van de parit. De vogels hebben wij ongestoord laten broeden.

Een derde neushoornvogel, nl. *Anthracoceros malayanus* (RAFFL.), bleek ook op de onderneming voor te komen. Deze vogel, die ook in hoofdzaak zwart gekleurd is, lijkt wel wat op den reeds eerder genoemden *Anthracoceros coronatus convexus* (TEMM.). Aan de kleur van den staart kan men deze soorten echter gemakkelijk onderkennen. Bij *malayanus* is deze geheel zwart, met uitzondering van de witte uiteinden der 4 buitenste paren staartpenen; *coronatus convexus* heeft een geheel witten staart met uitzondering van de twee middelste staartpenen, die zwart zijn.

Eenige aardige bastaard-honingvogeltjes werden nog waargenomen, waarvan slechts één soort met oranje borst en donker oranje gekleurden rug herkend werd als *Dicaeum trigonostigma dayakana* CHAS. & KLOSS. Heel in de verte meende ik het geluid van de perkoetoet (*Geopelia striata* [L.]) te hooren.

Een boeboet (*Centropus bengalensis javanensis* [DUMONT]) vloog met voedsel in den bek voorbij en verdween in een lagen struik. Het vrij groote nest was gemakkelijk te vinden en hierin lagen de zonderlingste jonge vogeltjes, die ik ooit gezien had. De hoofdkleur was zwart, maar de bovenzijde was geheel bedekt met stijve, rechtopstaande, zilverwitte veertjes, die op den kop 2 en op den rug 3 cm lang waren. De mondholte was oranjerood.

Uit bovenstaande moge blijken, dat Pematang Toedjoeh een vogelland bij uitnemendheid is. Waargenomen werden: kwartels (1), duiven (5), waterhoentjes (1), reigers (2), pleiervogels (2), roofvogels (2), uilen (2), papegaaivogels (1), ijsvogels (4), neushoornvogels (3), bijeneters (2), geitenmelkers (1), gierzwaluwen (3), koekoekvogels (3), baardvogels (1), spechten (2), zwaluwen (1), vliegenvangers (2), rupsvogels (1), buulbuuls (3), lijstervogels (1), zangers (1), spitsvogels (1), bastaard-honingvogels (1), honingvogels (4), kwikstaarten (1), weervogels (1), spreuuvogels (2), drongo's (1) en kraaien (1). Ongetwijfeld valt hier nog heel wat interessants waar te nemen. Daar de waarnemingen over den bruinkop-bijeneter vrijwel als afgesloten mogen worden beschouwd, worden de eventuele resultaten van nieuwe tochten niet meer afgewacht.

Met de hulp van goede handboeken (ROBINSON, BUCKNILL and CHASEN) en een lichtsterken prismakijker kunnen de meeste „commoner birds” worden herkend. Iederen vogelliefhebber wordt daarom deze werken nogmaals warm aanbevolen.